

גליון תשנה • ערש"ק פרשת תולדות

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מחלת – רשעה או כשרה?

יצחק אבינו ודהנהגה עם צרכי הגוף

בגדר קיום המצוות לפני מ"ת

הוצאות על חינוך הילדים בקדושה

תובך ענינים

מקדא אג' דודש.....ב

לקראת שבת קודש פרשת תולדות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס **לְקִרְאָת שַׁבָּת** (גליק חשנה), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רכבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נב"מ זי"ע.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנממנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

(ע"פ לקסי שיחות ח"ל עמ' 110 ואילך)

"היֵאָד מעשריִן את המלֵח ואת התבֵּן" (ע"פ לקוסי שיחות חכ"ה עמ' 116 ואילך)

מחלת – רשעה או כשרה? (ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 113 ואילך)

עומק מעלת יצחק אבינו

מדוע אפרו של יצחק לא יצא בתרומת והוצאת הדשן? / מפני מה האפר אינו נכלה בעת השריפה? / מהו ההבדל בין "כל מעשיך לשם שמים" לבין "בכל דרכיך דעהו"? / ומה מיוחד באכילת שבת ויום טוב? – ביאור במעלת יצחק אבינו, ובאופן ההנהגה עם צרכי הגוף והנשמה

(ע"פ לקוטי שיחות חב"ה עמ' 131 ואילך)

למה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם ולא להיפך?

(ע"פ לקוטי שידות ח"ב עמ' 100 ואילך)

בין אברהם ליצחק (ע"פ לקוטי שיחות חב"ה ע' 123 ואילך)

בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה

יקשה על תירוצי המפרשים לבאר חידוש מאמר רב ביומא על מתינ' וקידושין בענין קיום מצוות דאברהם / יבאר החילוק בין דברי המשנה למאמר רב ע"פ ב' אופנים שמצינו בגדר מצוות בקטן, אי אין שייך בו גדר עשיית מצוה כלל ועיקר או שרק אינו בר חיובא

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 107 ואילך)

הוצאות על חינוך הילדים בקדושה

דוגמא לאדם – בעניי וכגביר

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גוראריי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הייזש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שווייכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, 6084000 * טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidut@gmail.com
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. #BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

מקרא אני הדרש

ביאורים בפשוטו של מקרא

מדוע ארכו ימי הריונה של רבקה?

מדוע מפרש רש"י בפרשתנו אודות הריונה של תמר? / למאי נפק'מ שרבקה ילדה לט' חדשים? / ביאור פירושי רש"י אודות הריונה של רבקה וה'תומים' (חסר) שילדה

בפרשתנו מספר הכתוב על עיבורה של רבקה, ומסיים: "וימלאהו ימי" ללדת, והנה תומם בבטנה" (כה, כד). ומפרש רש"י:

"וימלאו ימי" - אבל בתמר כתיב 'ויהי בעת לדתה', שלא מלאו ימי', כי לשבעה חדשים ילדתם."

וצריך ביאור, מה הוקשה לרש"י בפשט הכתוב כאן - שלכן הוצרך להביא ההשוואה לתאומי תמר?

ובשלמא זה שלקמן בפרשת וישב (לה, כז), במקום הסיפור דתמר, פירש רש"י את השינוי בין תמר לרבקה - מובן, שהרי התלמיד שלמד כבר (וזוכר) את סיפור רבקה בפרשתנו, מבקש הסבר לשינוי הלשוני;

אך בפרשתנו לא קשה כלום לכאורה, כי עדיין לא למדנו כלל את הסיפור דתמר - ואם כן, למה הוצרך רש"י לעורר זאת?

[ובפרט, שבפרשת וישב חזר רש"י ופירש כתוכן פירושו כאן - ואם כן, מה שכתב כאן בוודאי נראה כמיותר!]

ב. והביאור בזה:

כוונת רש"י בפירושו על "וימלאו ימי" היא לתרץ שאלה המתעוררת על אתר, והיא: מאי קא-מישמע-לן?

הרי מובן מאליו שהלידה היא לאחר ש"מלאו" הימים ללדת - שלכן לא מצינו עד כאן, בכל

המקומות שהוזכר ענין של לידה, שהכתוב יקדים לזה "וימלאו ימי" – ומה מחדש הכתוב בתיבות "וימלאו ימי"?

ועל זה מתרץ רש"י – "אבל בתמר כתיב 'ויהי בעת לדתה', שלא מלאו ימי", והיינו, שהתיבות "וימלאו ימי" לא נכתבו כאן אלא ללמדנו את כוונת השינוי לגבי תמר, "ויהי בעת לדתה", שאצל תמר לא היתה הלידה באופן של "וימלאו ימי".

כלומר:

לולי הכתוב "וימלאו ימי" (ברבקה), לא היינו יודעים לדייק שהכוונה בתיבות "בעת לדתה" (בתמר) היא שחדשי העיבור היו חסרים;

ולכן דייק הכתוב לומר ברבקה את הלשון "וימלאו ימי" – כדי שבזה יודגש שהלשון בתמר "ויהי בעת לדתה" (במקום "וימלאו ימי") פירושה שבתמר "לא מלאו ימי".

[ולפי דרכנו מדויק מאוד לשון רש"י, שכתב בפירושו רק מה שהי' אצל תמר – "אבל בתמר כתיב 'ויהי בעת לדתה', שלא מלאו ימי', כי לז' חדשים ילדתם";

ולכאורה, לכל לראש הי' צריך רש"י לפרש את מה שהי' כאן אצל רבקה, שרבקה ילדה לז' חדשים, ורק אחר כך לפרש מה שהי' כנגד זה אצל תמר – ובפועל, מפרש רש"י רק מה שהי' אצל תמר ובנוגע לרבקה אינו מפרש כלום!

כי אכן, רש"י בא לפרש את יתור הכתוב כאן שלא נכתב לגופו, לענין רבקה, אלא להשמיענו לענין תמר ששם היו החדשים חסרים].

ג. אמנם עדיין צריך ביאור:

הרי התורה אינה מספרת את כל פרטי המאורעות של האבות והשבטים כו', אלא רק מה שיש בו תוכן מיוחד; ובכן, מהו התוכן שיש בלימוד זה שתמר ילדה לאחר שבעה חדשים בלבד?

ונראה שנתכוון רש"י לבאר זאת ב'דיבור' הבא, שבו מביא רש"י שינוי נוסף בין תאומי רבקה לתאומי תמר, וזה לשונו:

"והנה תומם – חסר, ובתמר 'תאומים' מלא לפי ששניהם צדיקים; אבל כאן, אחד צדיק ואחד רשע".

ויש לומר, שאין כוונת רש"י רק ליישב את ההשוואה בין "תומם" כאן ל"תאומים" שבפרשת וישב [שאם כן, הי' מפרש זה רק במקומו בפרשת וישב (וכנ"ל ס"א, שכאן עדיין אין כל קושי, שהרי התלמיד עדיין לא למד הפסוק בפרשת וישב); ועוד זאת, שבכלל אין מדרכו של רש"י לעמוד על שינויי "מלא" ו"חסר" במקרא, אלא במקום שיש קושי ב"פשוטו של מקרא"] –

אלא ש'דיבור' זה בא בהמשך וכתוספת ביאור לה'דיבור' הקודם בענין ימי העיבור של תמר ורבקה, וכדלקמן.

ד. ביאור הענין:

לגבי העיבור של רבקה מספר הכתוב ומדגיש שהי' לה בו צער גדול, והיינו שבנוסף להצער

לקראת שבת

ה

הכללי שבכל אשה שנאמר בה "הרבה ארבה עצבונך והרונך" (בראשית ג, טז וברש"י שם), הנה אצל רבקה הי' מצב מיוחד ש"ויתרוצצו הבנים בקרבה" עד שאמרה "למה זה אנכי", "אם כן גדול צער העיבור – למה זה אנכי מתאווה ומתפללת על הריון" (פרשתנו כה, כב וברש"י);

ולכאורה יש לשאול – אם כן, מדוע סיבב הקב"ה ש"וימלאו ימי" ללדת", והיינו שצדקת זו תסבול צער הריון משך זמן ארוך כל כך? ולאחר שמצינו בתמר שיש מציאות שהעיבור קצר יותר, "ז' חדשים" בלבד – מדוע לא זכתה רבקה גם לכך?

ומבאר רש"י, שהכתוב עצמו מיישב זאת באומרו שהיו "תומם" חסר, "אחד צדיק ואחד רשע":

כיון שבלידת תמר היו שניהם צדיקים, לכן זכתה שיוקל לה צער ההריון וילדתם לז' חדשים בלבד, אמנם רבקה, שאחד מבני' הי' רשע, לא זכתה לכך ולכן "וימלאו ימי" ללדת".

[ובאמרי שפר כאן (וכן בצידה לדרך וישב שם), שכיון ששניהם צדיקים לכן מיהר הקב"ה את לידתם, משא"כ ברבקה שהי' אחד רשע לא הי' טעם למהירות זו].

ובזה מיושב עצם זה שהוצרך הכתוב להודיענו "והנה תומם בבטנה", שלכאורה מיותר, כי הכתוב מספר עוד קודם לכן שידעה רבקה מראש ש"שני גוים בבטנך" (פרשתנו כה, כג), ומה מחדש איפוא הכתוב?

אלא, ש"והנה תומם" הוא נתינת טעם על זה ש"וימלאו ימי" ללדת": זה שימי עיבורה נמשכו זמן רב, ולא זכתה למה שזכתה תמר שילדה לז' חדשים בלבד – הוא מפני ש"בבטנה" היו "תומם" בכתוב חסר.

ובזה יומתק גם טעם ההדגשה "והנה תומים" בבטנה – להדגיש, שחסרון זה שאחד מהתאומים הי' רשע נגע גם ברבקה עצמה, כיון שהי' "בבטנה" ממש, ולכן סבלה בעצמה מצער העיבור כו'.

ה. ולשלימות הענין יש להוסיף:

בסיפור על תמר שבפרשת וישב, חוזר רש"י ומפרש כתוכן פירושו כאן (בכל הפרטים – הן בנוגע להבדל בימי העיבור, והן בנוגע להבדל שבין "תאומים" בכתוב מלא ל"תומם" בכתוב חסר). ולכאורה, הרי אין הפרשיות רחוקות זו מזו, ולמה לא סמך רש"י על מה שכתב כאן והוצרך לחזור ולפרש שם את כל הענין?

ויש לבאר:

כשלומדים בפרשת וישב את פרטי הסיפור אודות עיבורה של תמר – מתעוררת תמיהה גדולה: העיבור דרבקה הי' בתכלית הצניעות כו', ואילו עיבורה של תמר הי' באופן אחר לגמרי, ש"הפקירה עצמה" כו' (רש"י וישב לח, יד), וכיצד יתכן איפוא שדוקא רבקה סבלה בצער העיבור ימים מלאים ואילו תמר הוקל צערה ונתקצרו ימי עיבורה?

ולכן הוצרך רש"י לחזור ולהדגיש במקומו שם, שלמרות אופן עיבורה של תמר, הרי הפירוש של "ויהי בעת לדתה" הוא שילדה מוקדם מהרגיל, וטעם הדבר, שזהו מצד הנוגדים שהיו "שניהם צדיקים". ודו"ק.

מחלת – רשעה או כשרה?

וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת גו' על נשיו לו לאשה

על נשיו – הוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות (כח, מ, רש"י)

בדפוס רש"י שלפנינו יש כאן הגהה בחצאי עיגול: "ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר", היינו שמחלת היתה אף היא אשה מרשעת כמו נשותיו הקודמות.

וצריך ביאור: הרי הטעם שלקח עשו אשה מבנות ישמעאל הי' כדי לגרום נחת רוח לאביו, כמ"ש לעיל "וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק", וכיון שנשיו הראשונות היו "מורת רוח ליצחק ולרבקה" (פרשתנו כו, לה) – הרי אם רצה לגרום נחת רוח לאביו, הי' עליו לקחת אשה כשרה, ולא להוסיף עוד מרשעת?

ויש לומר שבאמת מחלת בת ישמעאל לא היתה מרשעת כלל, אלא אשה כשרה היתה (ושלא כדברי בעל ההגהה). ומ"ש רש"י "הוסיף רשעה על רשעתו" – אין פירוש "רשעה" מלשון "מרשעת", אלא מלשון מעשה רשע (כמו "והרשעה כולה בעשן תכלה").

והיינו, דאף שלכאורה נראה שבנישואי עשו למחלת בת ישמעאל עשה דבר טוב, שלקח אשה כשרה ומיוחסת – האמת היא להיפך, שבנישואיו אלה הוסיף עוד מעשה רשע על רשעותו הקודמת.

וטעם הדבר – "שלא גרש את הראשונות": אילו היתה כוונת עשו לטובה – הרי הי' עליו לגרש את נשיו הראשונות המרשעיות; ומזה שלא עשה כן – הרי זו ראי' שגם נישואיו למחלת בת ישמעאל לא היו באמת כדי לגרום נחת רוח לאביו, אלא הם עצמם היו מעשה רשע וצביעות, להראות כאילו הוא רוצה לגרום נחת ליצחק, ובלבו רשע וערמה.

"היאך מעשרין את המלח ואת התבן"

ויגדלו הנערים והי עשו איש יודע ציד איש שדה יודע ציד – לצוד ולרמז את אביו בפיו ושאלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מודקק במצוות (כח, כו, רש"י)

במשכיל לדוד כאן הקשה: איך רימה עשו את אביו להחשיבו כמדקדק במצוות כששאלו "איך מעשרין את המלח והתבן", והרי "בשאלתו זאת הי' מורה שהוא עם הארץ, ושאינו יודע הדין דתבן פטור ממעשר, ואין זו ערמה, דאדרבה יאמר אביו שאינו נותן לבו לשמוע בלימודים, דאם לא כן הוה ידע מה חייב ומה פטור?"

ועוד הקשה ברע"ב על פירוש רש"י כאן, דלכאורה מה שאלה היא זו "היאך מעשרין", הרי "אם באנו לעשרן נוציא מהן אחד מעשרה כשאר הדברים המתעשרים, ומה טעם לשאלה זו?"

ויש לבאר ע"פ מה שפירש רש"י על הכתוב (לך יד, כ) "ויתן לו מעשר מכל" – "ויתן לו אברהם מעשר מכל אשר לו", דביאור המפרשים (ריב"א וגור ארי' שם) דכוונת רש"י להשמיענו שהפריש אברהם מעשר מכל נכסיו, ולא רק משלל המלחמה. ועפ"ז י"ל דגם כאן היתה כוונת עשו למעשר מכל נכסיו, ולא למעשר זרעים, ומובן שמעשר זה שייך גם במלח ותבן.

אלא ששאלתו של עשו היתה "היאך מעשרין את המלך ואת התבן":

מלח ותבן – אין להם חשיבות בפני עצמם, אבל כשמעריבים אותם עם דברים אחרים יש להם חשיבות גדולה, דמלח נותן טעם באוכלין, ובתבן משתמשים לעשיית לבנים לבנין וכו'.

וזהו ששאל עשו, שכשמעריכים שוויות כל נכסיו כדי להפריש מעשר, איך מעריכים את שוויות המלח והתבן – האם לפי חשיבותם בפני עצמם, או לפי שוויותם כשישתמש בהם בפועל ע"י עירובם בדברים אחרים. ומיושב עפ"ז מה שסבר אביו שהוא "מודקק במצוות".

עומק מעלת יצחק אבינו

מדוע אפרו של יצחק לא יצא בתרומת והוצאת הרשן? / מפני מה האפר אינו נכלה בעת השריפה? / מהו ההבדל בין "כל מעשיך לשם שמים" לבין "בכל דרכיך דעהו"? / ומה מיוחד באכילת שבת ויום טוב? – ביאור במעלת יצחק אבינו, ובאופן ההנהגה עם צרכי הגוף הנשמי

לאחר שיצחק אבינו ע"ה נעקד על גבי המזבח, החשיב אותו הקב"ה כ"עולה תמימה". משום כך, ציווה אותו הקב"ה "אל תרד מצרימה . . גור בארץ הזאת וגו'" (פרשתנו כו, ב-ג), ופירשו חז"ל בטעם הדבר, שיצחק נחשב כעולה, ומכיוון שעולה נפסלת ביוצא, נפסל יצחק אף הוא ביוצא: "מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת" (ב"ר פס"ד, ג. וראה גם רש"י פרשתנו שם).

דין זה, שעולה נפסלת ביוצאת החוצה, אינו אלא לאחר הקרבתה, אך עולה תמימה העומדת להיקרב, אינה נפסלת ביוצא. ומכך שנאסר על יצחק לצאת לחוץ לארץ, מוכח שהי' יצחק נחשב כעולה שכבר הוקרבה.

ואין תימה בדבר, כי אף שבפועל נצטווה אברהם "אל תשלח ידך אל הנער" (וירא כב, יב); הרי כבר דרשו רז"ל (הובא ברש"י שם, יג) שכל מה שעשה אברהם כאילו נחשב כאילו הי' נעשה ביצחק: "כאילו בני שחוט, כאילו דמו זרוק, כאילו בני מופשט, כאילו הוא נקטר ונעשה דשן". וממילא, שפיר נחשב יצחק כעולה שכבר הוקרבה על גבי המזבח.

אלא שמעתה יש לתמוה:

בנוגע לזכות הגדולה של עקידת יצחק אמרו חז"ל "אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח" (ירושלמי תענית פ"ב ה"א. ועוד). ולכאורה, הרי מקום אפר הקרבן לאחר שכבר הוקרב אינו על גבי המזבח. חלק מן האפר הי' נתם ומונח "אצל המזבח", ושאר האפר הי' יוצא אל מחוץ למזבח. ומדוע אפרו של יצחק, נשאר על גבי המזבח גם לאחר הקרבתו?

ויש לבאר תחילה את עניין אפר הקרבן בדרך החסידות, ואז יובן כמה נשתנה אפרו של יצחק מאפרן של שאר הקרבנות, ויתיישב אמאי אפר זה דווקא נותר צבור על גבי המזבח [במקור הדברים נתבאר הדבר גם על דרך ההלכה, ולא הובא במסגרת זו. וקחנו משם].

אפר – החלק הגשמי והנחות ביותר

להבנת הדברים, יש לעיין תחילה במשמעות ה"דשן" שהוא אפר הנשאר מהקרבן, בעבודת האדם לקונו:

אפר הוא החלק החומרי והנחות ביותר בין חלקי הדבר הנשרף, ועל כן הוא נשאר תמיד במציאותו, ואינו נכלל בשלהבת השורפת. וכן איתא בתניא (אגרת הקודש סי' טו) שהעץ הנשרף "הי' מורכב מד' יסודות אש רוח מים עפר, וג' יסודות אש מים רוח חלפו והלכו להם וכלו בעשן . . ויסוד הד' שהי' בעץ שהוא העפר שבו . . אין האש שולטת בו, הוא הנשאר קיים והוא האפר . . כי העפר הוא חומרי יותר מכולן".

בעבודת ה', מורה האפר על אותם חלקים גשמיים שבאדם, שהם נחותים ומגושמים ביותר, ואי אפשר לזככם ולהעלותם ב"אש" הרוחנית של הקדושה:

אש המזבח מורה ומרמזת על הקדושה. הדברים שעולים ונכללים באש זו, רומזים על עניינים גשמיים שבאפשרותם להתכלל בקדושה ולהישרף באש שלמעלה. ולעומתם ה"דשן", שלא נשרף ולא נכלל באש שלמעלה, רומז על אותם הדברים שנותרים גשמיים ונחותים ואינם מתקדשים ו"נשרפים" באש שלמעלה.

ובפרטיות יותר: ישנם דברים גשמיים שנהפכים לקדושה ממש, כמו תשמישי מצווה ותשמישי קדושה. והם דומים לחלק הקרבן הקרב על גבי המזבח, ועולה ומתקדש ממש באש המערכה.

לעומת זאת, ישנם עניינים שאינם נהפכים לקדושה ממש, וכמו צרכי האדם הגשמיים ודברי הרשות שאינם שייכים למצווה, שהם מעין אפר הקרבן שאינו נשרף ונכלל בקדושה. וזהו סוד עניין תרומת והוצאת הדשן, שמכיוון שהמזבח כולו קדושה, הרי אין מקומו של החולין וה"אפר" על גבי המזבח, ויש להוציא את ה"דשן" למקום אחר.

מעשים שהם "אצל המזבח" או "מחוץ למחנה"

והנה, גם את ענייניו הגשמיים צריך האדם לעשות לשם שמים, ולהעלותם לקדושה, וגם בעבודת זו כמה מעלות. ולכן מצינו שבהוצאת האפר גופא ישנן שתי דרגות:

א. הדרגה הנעלית יותר, הוא האפר שבו מקיימים את "תרומת הדשן". למרות שאפר זה נלקח מעל גבי המזבח, מכל מקום הוא אינו מוצא מחוץ למקדש, אלא מקומו הוא "אצל המזבח" וסמוך לו. והיינו, שאמנם אפר זה אינו ראוי להיות על גבי המזבח ממש, אך עדיין יש בו קדושה, ולכן מקומו בסמוך למזבח.

ב. לעומת זאת, שאר האפר אינו ראוי להיות כלל במקדש, ובו מקיימים את "הוצאת הדשן". אפר זה צריך לצאת מן המקדש אל "מחוץ למחנה". אלא, שגם אפר זה יוצא "אל מקום טהור" בדווקא, כי אף שאינו קדוש, הרי הוא טהור ואינו טמא ח"ו (ראה פ"ו, ד-ג).

ומעין זה הוא גם ב"אפר" שבעבודת האדם, היא עבודת האדם עם דברי החולין שלו, שיש בזה שתי דרגות:

א. יש ומעשים אלו נעשים כהוראת המשנה (אבות פ"ב מ"ב) "כל מעשיך יהיו לשם שמים". אמנם אין קדושה במעשים אלו עצמם, אך מכל מקום הם נעשים "לשם שמים". למרות היותם חולין, הרי

תצא מהם תועלת לענייני שמים ועבודת הבורא.

מעשים אלו הם מעין האפר היוצא "מחוץ למחנה", כי המעשים עצמם אינם קדושה. ומאידך, הרי אין בהם פסול ואיסור, והם נעשים לשם שמים, בדוגמת האפר של הוצאת הדשן, שהיו מוציאים אותו אל מקום טהור.

ב. אך ישנו אופן נעלה יותר בעבודת האדם עם דברי הרשות וצרכי גופו, והוא מה שציווה הכתוב (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו". אין זאת שצרכי האדם נעשים רק לשם ענייני קדושה, אלא ה"דרכים" וצרכי האדם עצמם עניינם "דעהו". הם עצמם נעשים ענייני קדושה, ולא רק שבאה על ידם תועלת לעבודת ה'.

דרגה זו השני, שהצרכים הגשמיים הם עבודת ה' ממש, ולא רק "לשם שמים" – היא נעלית מאוד, ואינה שייכת לכל אחד. אך יש דוגמא לעבודה מעין זו גם אצל כל יהודי, במצוות שבאכילה. כאשר יהודי אוכל בשבת ויום טוב, או אוכל קדשים ושאר סעודות מצווה, הרי האכילה היא אכילה גשמית לצרכי הגוף. ומכל מקום נחשבת אכילה זו גופא למצווה. אכילות אלו אינן רק לשם שמים וצורך מצווה, אלא האכילה עצמה היא עבודת ה' [נראה עוד בעניין זה בלקוטי שיחות ח"י עמ' 104].

יהודי האוחז בדרגה השני, שעשיית צרכי הגוף אצלו היא עבודת ה', הרי זה בדוגמת "תרומת הדשן". אמנם מדובר עדיין בצרכי הגוף ולא בענייני מצווה ממש, ולכן אין מקומם על המזבח עם שאר ענייני קדושה. אך מכיוון שבהם גופא הוא עובד את ה', מקומם בתוך המקדש, "אצל המזבח".

גם גופו של יצחק נהפך לקדושה ממש

ובזה נתעלה יצחק עליו רב ועצום. אצל יצחק ה"אפר" לא הוצא "מחוץ למחנה", וגם לא הונח "אצל המזבח", אלא נשאר על המזבח ממש – "אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח"!

משמעותו הרוחנית של הדבר היא, שאצל יצחק לא היו ענייני החולין רק "לשם שמים", וגם לא היו ענייני חולין שבהם עובד את ה' בבחינת "בכל דרכיך דעהו". יצחק אבינו הגיע לדרגה מרוממת ונשגבת, שענייני החולין עצמם נהפכו לקדושה, עד שמקומם "מעל המזבח" כמו ענייני מצווה ממש.

יצחק זכה למדרגה זו, מחמת שקיים בעצמו מסירת נפש בפועל ממש. אברהם אבינו מסר את נפשו בכבשן האש באור כשדים, אך לפועל לא שלטה בו האש, ולא הייתה מסירת נפש בפועל אלא בכוח. ואילו יצחק זכה למעלה נוראה זו בפועל ממש, וכפי שאמרו חז"ל (פדר"א פל"א) שבשעת העקידה "פרחה ויצאה נשמתו של יצחק", ולאחר מכן "חזרה לגופו".

והנה, מסירת נפש נובעת מעצם הנפש ממש, שדבוקה ומיוחדת עם השי"ת בתכלית הייחוד. בשעת מסירת הנפש מתגלה עצם הנפש בכל ענייניו של האדם, ואפילו בגופו הגשמי והחומרי. ומשום כך, הוא מוכן למסור להריגה את כל מציאותו וגם את הגוף הגשמי, כי גם הגוף מאוחד ודבוק בהשי"ת.

וגם כאשר חזרה נשמתו של יצחק לגופו, הרי נשאר כך באופן שכל ענייניו, אפילו הגשמיים והחומריים, חדורים בהתקשרות נפלאה להשי"ת. ועל כן נחשב יצחק כ"עולה תמימה", כי כל ענייניו הגשמיים נתבטלו להשי"ת והתאחדו עם הקדושה, עד שלא הרגיש יותר את גשמיות וחומריות גופו, וכל עניינו ה' אך ורק עבודת ה'.

ועל כן "אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח" ואינו יוצא משם. שבזה נרמז שגם ענייני גופו של יצחק הנרמזים ב"אפרו", המה קדושים ונעלים, ומקומם "על גבי המזבח" כענייני קדושה ומצוות [ועיין במקור הדברים, שנתבארה הוראה מעבודתו של יצחק לכל אדם בעבודתו לקונן].

בין אברהם ליצחק

אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך
שה' רעתו לרדת למצרים כמו שירד אבינו בימי הרעב, אמר לו אל
תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך
(כו, ב, רש"י)

יש לבאר תוכן החילוק בין אברהם ליצחק -
שאברהם הוצרך לרדת למצרים, ויצחק נצטווה
להישאר בא"י:

יש שני אופנים בפרסום שמו של הקב"ה:
אופן אחד - לצאת מבית המדרש ולילך למקום
הבריות, על מנת לפרסם שם את שמו של
הקב"ה; ואופן נוסף - שאין צריך לצאת, אלא
האור הגדול שנמצא בתוך בית המדרש מושך
ומביא את הבריות להיכנס לתוכו. וזהו ההבדל
בין אברהם ליצחק: שניהם התעסקו בפרסום שמו
של הקב"ה, אלא שאברהם עשה זה על ידי שיצא
ממקומו והלך למקומות שונים, משא"כ יצחק
ישב במקומו ומשם התפרסם שמו בכל הארץ, עד
שאבימלך בא אליו מעצמו ואמר לו "ראו ראינו כי
הי' ה' עמך" (פרשתנו כו, כח).

ולכן כשהי' בדעתו של יצחק לירד למצרים,
אמר לו הקב"ה "שכון בארץ אשר אומר אליך",
ופירשו רז"ל "שכן את השכינה בארץ" (ב"ר פס"ד,
ג), היינו שעבודתו היא להכניס את בני דורו תחת
כנפי השכינה ע"י שישאר במקומו ולא ע"י נסיעה
למקומות אחרים.

ועפ"ז יומתקו דברי חז"ל הידועים (שבת פט,
ב) דלעתיד לבוא יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה
אבינו" - כי אז תהי' שולטת בכיפה דרכו של
יצחק דוקא, שישאל לא יצטרכו לצאת לחו"ל
על מנת להשפיע לטובה על אוה"ע, אלא יישארו
במקומם באה"ק, ואוה"ע הם שינהרו אליהם
מעצמם, וכמ"ש (ישעי' ב, ב ואילך) "והלכו עמים
רבים ואמרו לכו ונעלה אל ה' אל בית אלקי
יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", בב"א.

למה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם ולא להיפך?

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק
לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וכי מה עשה
הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם
(כה, יט, רש"י)

צריך ביאור: למה הוצרך הקב"ה לעשות נס
מיוחד כדי שקלסתר פניו של יצחק יהי' דומה
לאברהם - והרי כך הוא טבע העולם, שהבן דומה
לאביו במראהו ובקלסתר פניו?

ויש לומר ע"פ המבואר בכמה מקומות (עי'
עדיית פ"ב מ"ב ובפיה"מ להרמב"ם שם) שהטעם שהבן
דומה לאביו במראהו הוא משום שדומים הם גם
במזגם ותכונות נפשם, כי קלסתר הפנים מורה על
תכונות הנפש.

והנה, מבואר בכ"מ (ראה תו"א ותו"ח ריש פרשתנו)
שמדת אברהם אבינו היתה מדת החסד והאהבה,
וכמו שכתוב (ישעי' מא, ח) "אברהם אוהבי"; ואילו
מדת יצחק היתה מדת הגבורה והיראה, וכמו
שכתוב (בראשית לא, מב) "ופחד יצחק".

ומאחר שמדותיהם של אברהם ויצחק היו
שונות זה מזה, הרי על פי טבע לא היו צריכים
להיות דומים בקלסתר פניהם, אלא קלסתר פניו
של יצחק הי' צריך להראות תכונה של פחד ויראה
ולא של חסד ואהבה כאביו. ולכן הוצרך הקב"ה
לעשות נס מיוחד, צר פניו של יצחק כקלסתר
פניו של אברהם.

ומזה שלא צר הקב"ה קלסתר פניו של אברהם
דומה ליצחק, אלא קלסתר פניו של יצחק דומה
לאברהם, יש ללמוד הוראה בעבודת האדם לקונו:

כאשר יהודי נמצא בספק כיצד עליו להתנהג
בעבודת הבורא, האם לבחור בדרך האהבה
והחסד, או בדרך היראה והגבורה - עליו לבקר את
דרכו של אברהם ולעבוד בדרך האהבה. וכמבואר
בספר התניא (פל"ב), "שאף הרחוקים מתורת ה'
ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא, צריך
למשכן בחבלי עבודת אהבה, וכולי האי ואולי
יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה', והן לא לא הפסיד
שכר מצות אהבת רעים".

בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה

יקשה על תירוצי המפרשים לבאר חידוש מאמר רב ביומא על מתני' דקידושין בענין קיום מצוות דאברהם / יבאר החילוק בין דברי המשנה למאמר רב ע"פ ב' אופנים שמצינו בגדר מצוות בקטן, אי אין שייך בו גדר עשיית מצוה כלל ועיקר או שרק אינו בר חיובא

שעשה כל המצות, והיינו העשין, אבל לישנא דרב קיים כל התורה משמע נמי אלאוין של התורה". וזהו דפריך ארב דוקא "ואימא שבע מצות".

והדברים צ"ע, דאע"פ שלשון המשנה היא "עשה . . את כל התורה", למה תיסק אדעתין שאברהם קיים רק העשין ולא נשמר מלעבור אלאוין, והרי היא סברא פשוטה דכוודאי השתדל אברהם לקיים כל התורה כולה עד כמה שהי' אפשר לו (ובפרט לפי גירסת המשנה שלפנינו "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה"). ויעוי' בגו"א על רש"י ויגש (מו, י) דשאר האבות והשבטים כו' קיימו רק מ"ע ולא ל"ת ורק אברהם קיים כל המצות, ומשמע שזהו חידוש, עיי"ש טעמו בארוכה, אבל לכאורה מצינו בכ"מ איפכא, ובל' התוס' ב"ב טז: "דאע"פ שלא

תנן בסוף קידושין "מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר (פרשתנו כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמתי מצותי חוקותי ותורותי". וביומא כח: גרסינן "אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'". והק' המהרש"א ועוד דמאחר שהיא משנה שלימה בסוף קידושין מאי אתא רב לאשמעינן במאמרו, ועוד, דביומא שם פריך "ואימא שבע מצות, הא איכא נמי מילה וכו'", וקשה, אדפריך הכא אמילתא דרב "ואימא ז' מצות" לפרוך אמתני' דקידושין [מיהו בזה י"ל בפשטות דבקיודשין אינו עיקר מקומו של ענין זה, והובא במתני' רק לתוס' ראי' על פעולתה של התורה "בעת זקנותו" של אדם, עיי"ש היטב]. ותי' המהרש"א דבמשנה נקט "שעשה אברהם אבינו" ד"לא משמע אלא

זקן וה' ברוך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה כו'; משא"כ מאמר רב ביומא בא כהוספה מלבד המבואר שם לפני דאברהם זקן ויושב בישיבה הי' (ומימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם כו'), ומוסיף ע"ז הש"ס מאמר רב דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה, עיי"ש היטב. איברא, דאף שפירוש זה מתיישב היטב בלשון רב "קיים אברהם אבינו", מ"מ קשה לפרש לשון המשנה "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה" דקאי על לימוד התורה בלבד ולא על עשיית המצות בפועל. והרי מביא ראי' מהכתוב "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרי מצותי חוקותי ותורותי", שמפורש בו שמירת ועשיית המצוות.

וה' ב' בזה, דהנה כבר האריכו במפרשים (ראה פרשת דרכים דרך האתרים דרוש ג, בית האוצר להר"י ענגיל בתחלתו, ועוד) בגדר האבות וקיום המצות שלהם, אבל באמת יש לחקור בזה עוד חקירה יסודית, דקיום זה יש להגדיר בב' אופנים, ובהקדים החקירה שהובאה במק"א בהא דקטנים אינם בני מצוה, אם הפי' הוא דמעיקרא אין הציוויים חלים עליהם, כי מתחילתם לגדולים דוקא ניתנו, או דבאמת לכל ישראל ניתנו המצוות, אלא שקטנים אינם בני חיוב ועונש, דלאו בני דעה נינהו. ונפק"מ אי נימא שכשהקטן עובר עבירה בעשותו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה יש בזה שם מעשה עבירה, ושייכא בזה תשובה וכפרה, או דהיתר גמור הוא (וצע"ק ביבמות מח: עיי"ש ביעב"ץ ואהבת איתן), וא"כ הא דאשכחן לדינא דגדול טוב שיקבל ע"ע איזה דבר לתשובה וכפרה על מה שעבר בקטנותו (שו"ע או"ח סו"ס שמג) מוכיח כהאופן דלאו היתר גמור הוא. ועיי"ה היטב במנ"ח סוף מצוה רסג גבי המטמא כהן קטן, ומה שהביא

נצטוו מכל מקום מכוער הדבר" (ושם כתב זה אפילו בנוגע לעשירי), ועד"ז הוא בכמה מקומות לגבי האבות שהיו נזהרים מלעבור אל"ת. ולזה נראה יותר דודאי מתני' דקידושין אין לפרשה אלא שקיים גם הלאווין. ובלאה"כ ראה מה שהקשה עוד על המהרש"א בשירי קרבן לירושלמי סוף קידושין, ולכך נראה לת' באו"א.

ובשירי קרבן לירושלמי שם כתב ליישב, דמתני' משמע שעשה אברהם כן מדעתו (וכמודגש במשנה "עשה כו' עד שלא ניתנה"), אבל רב נקט "קיים", דמשמע שנצטווה על כך וקיים הציווי, ודייק לה מדכתיב אשר שמע אברהם בקולי ומשמע שה' צוה לו כך. ונסתייע מפרש"י יומא שם, דעל קושיית הש"ס "ואימא ז' מצות" פרש"י "ז' מצות שנצטוו לשאר כל בני נח, אבל תורה לא ניתנה לו", הרי דדברי רב שקיים אברהם את התורה היינו רק מה שניתן כבר ולהכי מקשי' "אימא ז' מצות". איברא דלכאורה חידוש גדול הוא לומר דרב ס"ל שאברהם נצטווה על קיום כל התורה, וכמו שהקשה החיד"א בפתח עינים לקידושין, ובכסא רחמים לאבות דר"נ ריש פל"ג, ד"ליכא למ"ד שאברהם אבינו ע"ה נצטווה יותר מהמילה זו' מצות, אלא הוא מעצמו סביר וקביל".

ובפשטות הי' אפ"ל דבמתני' קאי רק בלימוד התורה דאברהם, משא"כ רב קאי בקיום כל המצוות. דהא במתני' הובא זה בסיום מאמר ר' נהוראי "מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה כו', כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן כו' וכן הוא אומר באברהם אבינו (בפרשתנו) ואברהם

שם מפתחה להפמ"ג או"ח ח"ב אות ג

ישוב יש לחקור כעין זה בנדון דידן, אי נימא דקודם שניתנה תורה ישנה החפצא דמצוות התורה, דהלא תורה מאז ומעולם היתה וקדמה לכל העולם, פסחים נד. ועוד, ורק שעדיין לא הי' ציווי להגברא (כיון שעדיין לא ניתנה למטה), ולפ"ז החסרון בקיום המצות לפני מ"ת הוי רק משום גדר "אינו מצווה ועושה" (שמצינו לאחר מ"ת), אבל שם "מצוות" עליהו; או דילמא יש לומר דלפני מ"ת ליכא החפצא דתורה ומצות בעולם, דלא רק שלא הי' ציווי להגברא, אלא שהחפצא נתחדשה (בעולם) בשעת מ"ת.

ומעתה יש לומר, דזהו גוף החידוש במאמר רב על מאמר המשנה. דבמאמר המשנה, שמדייק "שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה", כוונתו שלפני מ"ת לא חל על פעולת התומ"צ דהאבות גדר של קיום מצוה, אלא מעשה סתם, כיון שכל החפצא נתחדשה בשעת מ"ת [ועיין תוס' הרא"ש סוף קידושין: וא"ת הא אמרינן בריש שבועות אלא מעתה תורה דכתיב נעלמה מעין כל חי הכי נמי דאיכא ידידע בה והכתיב לא ידע אנוש ערכה, משמע דשום אדם לא ידעה קודם מתן תורה, ואין לומר דהתם קודם בריאת העולם אמרינן דהא מעיני כל חי ומעוף השמים ועיני כל חי לא שייכי קודם בריאת העולם. ויש לומר

דהתם לא איירי בידיעת התורה והמצות אלא בתורה עצמה שלא היתה כתובה למטה עד לאחר מתן תורה כי הלוחות והכתב והתורה הי' נעלם מעיני כל חי עד שנתנה למשה בסיני. ע"כ]; ואילו רב מחדש שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה, דאף שהתורה לא ניתנה עדיין, מ"מ ישנה להחפצא דתורה ומצות, אלא שלא נצטוו לקיימן, ושפיר יוכל לחול על מעשה אברהם שם "קיום" מצוה [וע"ד נשים בקיום מ"ע שהזמן גרמא, שאף שאינן מצוות עליהן (קידושין כט). מ"מ רשאין לקיימן (ראה רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט, תוס' עירובין צו., ועוד) ונחשב לקיום מצוה, עד דאנן קיי"ל דרשאין לברך כו', עיי' טושו"ע ונו"כ סי' יז]]

וב' אופנים הנ"ל, אם הוא מעשה בעלמא או בגדר קיום, הוא גם כעין דאשכחן בקטן גבי מצות שמחוייב מדרבנן, דיש לחקור אם חל ע"ז שם מצוה דאז צריך לקיימן בכל הפרטים, או דהוי רק מעשה והכשר בעלמא, ואין העשי' צ"ל בכל הפרטים כגדול - כמו שנתבאר בארוכה בדוכתא אחרינא ואכ"מ.

[וראה בלקו"ש חל"ה, תולדות ב, ביאור הטעם שבתוכן המשנה בקידושין נוגע דוקא להדגיש כאופן הא', ובתוכן הסוגיא דיומא נוגע דוקא להדגיש כאופן הב', עיי"ש ותמצא נחת].

הוצאות על חינוך הילדים בקדושה

סיוע מלמעלה לסלק ההתחייבויות

...ובמה שכותבת אודות [הקטנת] השכר לימוד וכו' בטח ידברו הורי' שי' עוד הפעם עם הנהלת בית הספר "בית רבקה" שגם מצדם מעוניינים הם להקל העול מהורי התלמידות אלא שצ"ל אפשר, שהרי הסמינר צריך לשלם להמורות וכו' וכבר הודיעה תורתנו הק' אשר הוצאות האיש הישראלי בחינוך בניו ובנותיו לתורה ומצות, מסייעים לו במיוחד מלמעלה שיוכל לסלק כל ההתחייבות שלו.

(אנרות קודש חס"י עמ' שנה)

הכל גלוי וידוע לפניו וכבר קצב להם מזונותיהם בהרחבה

קבלתי מכתבו . . ונצטעיתי לקרות בו אשר זוגתו תחי' מרגשת חלושה, ולא די בזה ומוסיף במכתבו עוד תיבת מאד ובודאי יש בזה הוספה מצד ה'מרה שחורה' שלו בעצמו נוסף על ה'מרה שחורה' והעצבים ("ניערוויין") של זוגתו שתחי',

ואם היו מתחזקים שניהם בבטחונם בהשי"ת - אשר הוא הוא המהווה את העולם ומלואו ובמילא גם עולמם הם עם ילידיהם בכל עת ובכל רגע, ומשגיח עליהם בהשגחה פרטית לכל יחסר כל המצטרך להם ולילדיהם שיחיו, במילא אין להם להתערב בעניניו של השי"ת ולדאוג באיזה אופן ימציא להם השי"ת את כל הצריך להם לאחר זמן,

והכל גלוי וידוע לפניו וכבר קצב להם מזונותיהם בהרחבה כפסק רז"ל בעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ ובידם עוד להוסיף ע"ז את כל מה שיוציאו על חינוך ילידיהם בכיוון לחינוך דתורה, שכיוון זה מתחיל בתחלת כניסת נפש האלקית (ועיין בשו"ע לרבינו הזקן מהדורא בתרא סוף סי' ד' במוסגר. וידוע מרז"ל אשה כמאן דמה[י] לא דמיא) - היו רואים זה גם במוחש.

(אנרות קודש חס"י עמ' רנ-י)

התמורה להוצאות על חינוך הילדים

...מכיון שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם ונותן ליהודים ולכל העולם בכלל את צרכיהם, כי רק הוא ברוך-הוא הזן ומפרנס לכל, לא יתכן שעל ידי זה שמתנהגים כפי רצון הבורא, שבניהם ילמדו תורה, תהי' הפרעה לפרנסה,

אלא להיפך, כאשר מתחזקים ומתנהגים כפי רצון הבורא, למרות שנראה לו שזה קשור בקשיים, זוכים שתתקיים הבטחתו של השם יתברך "אם בחוקותי תלכו" (ומפרש רש"י "שתהיו עמלים בתורה", היינו שלימוד התורה בא על ידי גיעה, אזי) "ונתנה הארץ יבולה גו'" שהקדוש ברוך הוא נותן פרנסה ביותר הרחבה.

(תרסם מאנרות קודש חס"י עמ' קער)

לנצל במידה המקסימלית את הזמן שלומדים

...[בתקופתנו] יש לנצל מה שניתן ובפרט בעניני חינוך, ומה שלפעמים זה כרוך בהוצאות [כספיות] שלא רואים כרגע כיצד יכסו אותן, הנה בנוגע לכסף סוף כל סוף מוצאים עצה, גם אם העצה באה אחרי חודשים, זה רק "לא נעים" להיות בעל חוב במשך החודשים. מה שאין כן כאשר נוטשים לרגע את החינוך של התלמידים-ות, הם הרי לא ממתנינים והולכים לכיוון שלא תמיד משמח...

ע"פ הנ"ל מובן גם, שבכלל, בנוגע לילדים, כל זמן שהם מוכנים ללמוד יש לנצל את הזמן שלהם בזה במידה המקסימלית שרק אפשרי, שכן אם מאיזו סיבה שתהי' הם מתנתקים מכך, הרי אחר כך קשה מאוד לפעול את החזרה ללימודים, שלא לדבר על כך שזה עוד עוד יהי' בהתמדה, וק"ל.

(תרסם מאנרות קודש חס"י עמ' שלא ואילך)

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בעניני עבודת ה' מכ"ק אדמו"ר
מוהריי"צ מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

דוגמא לאדם – כעני וכגביר

מדרי שנה, בתאריך שבו חל היום בו קיבל את החוזה עם הבנק נהג חיים משה לאסוף את קרוביו – שאותם סידר במשרות שונות בעסקיו הגדולים – ואת ידידיו הטובים, והתוכן של נאומיו ביום זה הי' ש"אני הייתי עני", והי' מספר על ניסיונות שונים וחוויות [מעברו] והי' מחלק הרבה צדקה בגלוי ובסתר.

אדם ממוצע בכל המובנים

במהלך שנותי הארוכות בלימוד האנושות, נתקלתי בדוגמא נדירה של אדם כעני וכגביר.

בויטבסק התגורר אדם, שמו הי' חיים משה^א, הוא הי' בעל משפחה והתפרנס מעסקי-רוח, סרסרות בפשתן וסחורות של יערות שהיו מפותחים באיזור ההוא, והי' רגיל להיכנס לבנקים ולבאנק-קאנטארען.

חיים משה הי' אדם ממוצע בכל המובנים, בעל ידע רגיל ומוגבל בתורה, יהודי של בית המדרש וכמעט 'עם הארץ גמור' בידע כללי בעניני העולם, ובעל צדקה גדול ביותר. והיות, וכאמור, הוא הי' עני מרוד ואשתו היתה חולנית ובית עם ילדים, וחובות יותר משערות על הראש, הרי שלא הי' יכול להיות בעצמו 'עושה', לתת בעצמו צדקה, [אלא] הוא הי' 'מעשה', עוסק בעניני צדקה, כפשוטו – לאסוף [צדקה] עבור אנשים עניים.

חיים משה התגורר בדירה 'חורבה' ברחוב קטן ואחורי הסמוך לנהר דווינע, הוא הי' קרוב

(א) שם משפחתו אלכסנדר, בן [ר' זלמן] אחי הרבנית רבקה, אשת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

משפחה שלנו, והזדמן לי להיות בביתו – העניות היתה כה גדולה שאין לשער.

כך נהג חיים משה במשך 10-12 שנים, הוא יגע רבות עבור פרנסה והתמסר בחלק הגדול מזמנו לסייע לעניים וחולים. במשך הזמן הוא התקדם בעבודה ונעשה סוכן של שני בנקים, גינזבורג וסאלאוויי, תמורת דמי תיווך – [במסחר של] סוחר פשתן.

הצלת הנערה היהודי

ערב אחד . . נכנס חיים משה ועמו עוד 'בעל הבית' טוב, בשם מענדל יוסף. מענדל יוסף סיפר שבסמוך אליו (הוא התגורר בקצה העיר) מתגורר בן-דודו הנפח, יהודי מאוד פשוט אך ירא-שמים, הוא מגיע כל יום לפנות בוקר ל[אמירת תהלים ב] 'חברת תהלים', בין מנחה למעריב מקשיב ל[שיעור ב] 'עין יעקב', אם הוא מבין את שלומדים או לא זאת מענדל יוסף אינו יודע אך הוא יושב ושומע, הגם שהוא מרוויח די טוב אולם יש לו בית עם [הרבה] ילדים והוא מאוד דחוק [בפרנסתו].

קרתה [לן] מעשיה מרה, ובתו המבוגרת, בת בגיל שמונה-עשרה יהודיה פשוטה ויראת שמים, אמרה בהלצה לגוים הבאים לנפחיה שהיא רוצה להשתמד. כמה מהנוצרים לקחו את דבריה ברצינות יתירה והלכו לכומר של ישוב נוצרי בשם סלאבדא הסמוך לעיר ויטבסק, וסיפרו שפלוגית רוצה להתנצר, אלא שכרי הדבר שהוריה לא יאפשרו זאת אבל היא כבר החליטה בתוכה, ויש לקחת אותה עם שוטרים. וכך הי', לפתע אסרו את הבת, ובמשך כמה ימים לא נודע היכן היא, עד שלאחרונה נודע שהיא נמצאת ברשותו של הכומר של סלאבדע, היא בוכה ומייללת ומבקשת שיצילוה, כדי להצילה דרוש סכום של מעל 500 רובל, אביה הנפח מכר את כל מה שהי' בבית והשיג 215 רובל,

"כל היום אנו – חיים משה ומענדל יוסף – התרוצצנו ואספנו 235 רובל, חסרים עוד 70 רובל. אנו מוכרחים למסור את הכסף היום ב-12 בלילה לכומר, למשטרה ולמתווכים ולהוציא את הנערה מרשות הכומר ולשלוח אותה לקרוב משפחה בעיר ארשע ששם היא תשהה זמן מסויים בכדי שהערלים הרעים האדוקים לא יוכלו לעשות לה רע, הגענו אליכם . . כדי שתתנו לנו נדבה הגונה ושאת יתר הסכום שחסר עד 70 רובל תלוו לנו כגמילות-חסד עד שנקבץ זאת ונפרע זאת לכם".

המעשה הותיר על כולנו רושם חזק, ... ונהי' מזה [שנתנו אז] 30 רובל ... חיים משה כתב קבלה על שם דמי העמלה שלו בסך 45 רובל.

והצילו את הנערה היהודי.

חיים משה נהי' עשיר ונתן צדקה ביד רחבה

זמן קצר לאחר מכן הגיע סוחר יהודי מסמולנסק לאבי [כ"ק אדמו"ר הרש"ב] נ"ע לבקש עצה אודות בעי' בנוגע ליער שלו אצל בנק "טולא-פוזמלנע". אבי אמר לו שיפנה להנהלה הראשית של הבנק בפטרבורג ושישלח את חיים משה (אלכסנדר, כך הי' שם משפחתו) כדי

להתדבר עם הבנק הראשי, הסוחר עשה כך וחיים משה ביצע את העסקה על הצד הטוב ביותר ולראשונה בחייו הוא הרוויח בפעם אחת 2500 רובל.

בשהותו בפטרבורג חיים משה נשא חן בעיני הנציגים היושבים בראש הבנק הראשי, והם הציעו לו משרה להיות הסוכן הראשי והמזכיר של הבנק עם שכר און מאנטיעמעס, והנהלת הבנק כבר תדאג עבורו ל'אישור של' 'זכות מגורים' בפטרבורג.

חיים משה קיבל את ההצעה עם חוזה ל-10 שנים, הוא עבר עם משפחתו לגור בפטרבורג, והסתדר בדירה מתאימה ונוחה, הוא קיבל מתנה מהבנק 5000 רובל לרגל בואו, עבור רהיטים וקנינים, הוא נהי' עשיר ונתן צדקה ביד רחבה.

"הן גביר שמתיו – לאחיו"

חיים משה "העני המרוד לשעבר" נעשה לסגן הנשיא הלא-רשמי של הבנק וה"המנהל" הרשמי של בנק "טולא-פוזמלנע" בפטרבורג.

בדירתו הגדולה והעשירה של חיים משה (ברחוב זאגראדנע 45) התקיימו לעתים תכופות אסיפות שונות עבור מטרות של תמיכה וסיוע, תמיד היתה הנדבה הראשונה שלו, באמרו "אני הייתי עני וראיתי כיצד אשתי דחוקה וכאובה וילדיי גדלו ברעב וסבלו מקור, הנני יודע איזהו סוג סוג טעם יש לחולי, רעב וקור".

מדי שנה, בתאריך שבו חל היום בו קיבל את החוזה עם הבנק נהג חיים משה לאסוף את קרוביו – שאותם סידר במשרות שונות בעסקיו הגדולים – ואת ידידיו הטובים, והתוכן של נאומו ביום זה הי' ש"אני הייתי עני", והי' מספר על ניסיונות שונים וחוויות [מעברו] והי' מחלק הרבה צדקה בגלוי ובסתר.

מ"עני לשעבר" שכזה יש ללמוד הרבה דברים מעניינים, מהתקופה שהי' עני, ועוד יותר – כאשר נעשה גביר, על גבירים כאלה ודומיהם התכוון יצחק אבינו באמרו "הן גביר שמתיו – לאחיו".

(תרגום חופשי מאגרות קודש ח"ז עמ' סב-ה)